

วัดสยามในกลันตัน

โมฮัมเมด ยูซอฟ อีสมายิล

หมายเหตุของบรรณาธิการ

รายงานนี้แปลมาจากบทความเรื่อง 'Survival Strategies of Siamese Buddhist Temples in Malay Muslim State of Kelanta, Malaysia' ของ ดร.โมฮัมเมด ยูซอฟ อีสมายิล เป็นบทความเสนอในการประชุม International Conference on Buddhist Societies in Stability and Crisis จัดโดย The International Centre for Ethnic Studies, Sri Lanka ร่วมกับราชบัณฑิตยสถาน และสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประเทศไทย ระหว่างวันที่ ๒๘-๓๐ กรกฎาคม ๒๕๓๗ ณ ประเทศศรีลังกา การแปลครั้งนี้ได้รับความช่วยเหลือในการแปลจากนาย ปกรณ์ สิงห์สุริยา นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีบรรณาธิการทำหน้าที่ขัดเกลาภาษาและรับผิดชอบสำนวนแปลสุดท้าย

บทนำ

คำว่า 'ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทในรัฐกลันตัน' จะเป็นคำที่แสดงถึงความขัดแย้งในตัวเอง ทั้งนี้เพราะว่ารัฐกลันตันอันอยู่ตอนเหนือของแหลมมาเลเซียเป็นที่รู้จักกันดีว่ามีทั้งสังคมของชาวมลายูที่เป็นมุสลิมหัวอนุรักษนิยมและกลุ่มปฏิรูปศาสนาอิสลาม ซึ่งในขณะนี้กลุ่มหัวอนุรักษกำลังได้รับการตอบรับทางการเมืองอย่างสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพรรคการเมืองฝ่ายค้านซึ่งยึดถือแนวทางปฏิรูปและกำลังปกครองรัฐกลันตันอยู่นั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายทางการเมืองระดับชาติขึ้น^๑ ในเมื่อประชากรส่วนใหญ่ของรัฐนี้เป็นชนชาติมลายูซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้นศาสนาพุทธจึงกลายเป็นศาสนาของคนกลุ่มน้อยไปโดยปริยายและจำเป็นต้องดำเนินงานภายในขอบเขตทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดขึ้นโดยรัฐอิสลาม การที่มีศาสนาของคนกลุ่มน้อยอยู่ภายในบริบทของสังคมที่คนส่วนใหญ่นับถืออีกศาสนาหนึ่งเช่นนี้ทำให้เกิดคำถามในระดับทฤษฎีขึ้นในเรื่องที่เกี่ยวกับความขัดกันของทั้งสองศาสนา^๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อศาสนาหนึ่งเป็นศาสนาของรัฐอย่างเป็นทางการใน

ขณะที่อีกศาสนาไม่ใช่ อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าชาวมุสลิมในท้องถิ่นสามารถที่จะอยู่ร่วมกับพุทธศาสนาได้จากการที่มีวัดพุทธถึง ๒๐ วัดอยู่ท่ามกลางประชากรชาวมุสลิม นอกจากนี้พุทธศาสนายังได้รับสถานะพิเศษจากสังคมที่คนส่วนใหญ่ไม่ใช่ชาวพุทธอีกด้วย

บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะพิจารณาถึงสถานการณ์แห่งความขัดแย้งที่ชาวพุทธเถรวาทในกลันตันต้องเผชิญ รวมถึงวิถีทางต่างๆ ที่คนเหล่านี้ใช้เพื่อที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้ในสังคมของชาวมุสลิม ในส่วนแรกจะกล่าวถึงภาพรวมของชาวยุซมา^๒ และสถานะของศาสนาพุทธในรัฐนี้ นอกจากนี้ยังจะกล่าวถึงความปฏิสัมพันธ์ระหว่างชนชาติสยามและศาสนาพุทธในลักษณะที่ว่าในแง่หนึ่งพุทธศาสนาก็ช่วยส่งเสริมการแสดงออกถึงความเป็นชนชาติของชาวยุซมา ในอีกแง่หนึ่งชาวยุซมาก็ช่วยทะนุบำรุงพระศาสนาให้ดำรงอยู่สืบไป ในส่วนที่สองจะกล่าวถึงมาตรการต่างๆ ที่ชาวยุซมาใช้เพื่อที่จะช่วยให้การดำเนินงานของวัดมีประสิทธิภาพและความสำคัญมากขึ้น ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอิสลาม

ชาวยุซมาในกลันตัน

บันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรในเรื่องที่เกี่ยวกับการเข้ามาตั้งรกรากในรัฐกลันตันของชาวยุซมานั้นยังไม่มีช่วงเวลาที่ยุซมาเข้ามาก่อตั้งชุมชนจึงยังคงเป็นเรื่องที่คาดเดากันอยู่ แต่จากคำพูดที่เล่ากันมาปากต่อปากทำให้บอกได้ว่าการมาลงหลักปักฐานนี้มีมาตั้งแต่กว่าร้อยปีที่แล้ว นอกจากนี้ในบางแห่งชุมชนของชาวยุซมาก็มีมาก่อนของชาวยุซมาด้วยซ้ำ

การเดินทางเข้ามาของชาวยุซมาจากทางตอนใต้ของประเทศไทย ในช่วงก่อนศตวรรษนี้นับเป็นเรื่องปกติธรรมดา ทั้งนี้เนื่องจากว่าสถานการณ์ทางสังคมและการเมืองในช่วงนั้นเป็นช่วงที่กลันตันยังเป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่^๓ สิ่งนี้จึงเอื้ออำนวยแก่ชาวยุซมาในอันที่จะเดินทางลงใต้มาสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำในกลันตัน การอพยพเข้า

มานี้ไม่ปรากฏอยู่ในบันทึกว่าได้มีการต่อต้านจากชาวยุซมาเลย ทั้งนี้การที่มีชาวยุซมาตั้งรกรากอยู่ในที่นี้นับเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองที่กลันตันมีต่อราชอาณาจักรสยามอันเป็นมหาอำนาจในขณะนั้น ซึ่งชาวยุซมาก็ตระหนักถึงสิ่งนี้จึงไม่มีปฏิกิริยาต่อต้านชาวยุซมา มิฉะนั้นแล้วก็อาจจะมีผลเสียอย่างร้ายแรงต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวได้

นอกจากนั้น การที่การอพยพเข้ามาของชาวยุซมาไม่ก่อให้เกิดการต่อต้านยังมีเหตุผลมาจากการที่ชาวยุซมาไม่ได้เข้ามาแย่งที่ทำกินที่มีอยู่ก่อนแต่ได้หักร้างทางพงสร้างที่ทำกินใหม่เองยิ่งไปกว่านั้นยังมีหลักฐานที่แสดงว่าเจ้าของท้องถิ่นชาวยุซมาได้สนับสนุนให้ชาวยุซมาเข้ามาลงหลักปักฐานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ๆ ประชากรที่มีอยู่ก่อนได้ลดจำนวนลงไปอย่างมาก

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นก็คือว่า ชาวยุซมาเข้ามาอาศัยอยู่ในกลันตันเป็นระยะเวลาานานมาก “เกินกว่าที่จะจำได้” ฉะนั้น รัฐจึงรับรองคนเหล่านี้ในฐานะที่เกือบจะเท่ากับชาวยุซมาเลย ดังจะเห็นได้จากคนที่คนเหล่านี้ได้รับสิทธิพิเศษบางประการเช่น ได้รับรองสิทธิในการเป็นเจ้าของที่ดินอย่างถาวรในเขตชนบท รวมไปถึงที่ดินในเขตที่สงวนไว้ให้แก่ชาวยุซมาเลยโดยเฉพาะ^๔

ในกลันตันมีประชากรชาวยุซมาอยู่ ๑% จากจำนวนประชากรทั้งหมด^๕ และจัดเป็นชนชาติแรกที่เข้ามาอาศัยในที่แห่งนี้เป็นระยะเวลายาวนานก่อนที่ชนชาติอื่นอันได้แก่ จีนและอินเดียจะอพยพเข้ามา ชนชาติหลังนี้ส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นฐานเข้ามาในแหลมมาเลย์ตอนช่วงต้นๆ ของศตวรรษนี้ เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วชาวยุซมามักจะอยู่ในชนบทในขณะที่ชนชาติเหล่านี้มักจะอยู่ในเมือง

ความเป็นชนชาติ, ศาสนาพุทธและชาวยุซมา

ในประเทศไทยความเป็นชนชาติสยามและความเป็นพุทธมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ใน

แดนก็เช่นกันที่ไม่มีสัญลักษณ์ใดที่ใช้แสดงถึงความ
ชนชาติดังกล่าวได้ดีไปกว่าความเป็นชาวพุทธเถรวาท
แม้ว่าจะมีชาวจีนจำนวนหนึ่งที่นับถือศาสนาอื่นเช่นกัน
ก็จะมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาในลักษณะที่ต่าง
กันไป นอกจากนี้จะสังเกตเห็นได้ว่าถึงแม้ชาวจีนและ
อินเดียจะนับถือศาสนาอื่น ๆ ด้วยก็ตาม เช่น ศาสนา
ฮินดูและศาสนาอิสลาม เป็นต้น แต่ก็ไม่เคยปรากฏว่าจะมี
วสยามในรัฐกลันตันผู้ใดที่จะนับถือศาสนาอื่นนอก
นอไปจากศาสนาพุทธนิกายเถรวาท^๖ อย่างไรก็ตาม
ประเทศมาเลเซียจะไม่มีกรเรียกชาวสยามในกลันตัน
เป็นชาวพุทธที่เป็นชาวมาเลเซีย (Malaysian Bud-
dists) ส่วนหนึ่งก็เพราะว่าอาจจะทำให้เกิดความสับสน
ชนชาติอื่นซึ่งมีบางส่วนที่นับถือศาสนาเดียวกันนี้เช่น
วจีน ชาวอินเดีย หรือชาวศรีลังกา

ถึงแม้ว่าศาสนาพุทธจะเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึง
ความเป็นชนชาติสยามที่สำคัญ แต่ชาวสยามก็ยังอาศัย
งที่คนจากชนชาติอื่นถือว่าแสดงถึงความเป็นชาวสยาม
ข้อที่จะเน้นย้ำถึงความเป็นชนชาติของตนท่ามกลาง
สังคมที่หลากหลายชนชาตินี้ สิ่งเหล่านี้ได้มาจากการที่
วสยามเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการดำเนินงาน
ทางด้านสังคมให้แก่พุทธศาสนา ทั้งนี้เมื่อพุทธศาสนา
และความเป็นชนชาติสยามเป็นสิ่งที่ต้องพึ่งพากัน ดังนั้น
มีสิ่งหนึ่งเพื่อผูกมัดยอมรับประกันการดำรงอยู่ของอีก
ฝั่งหนึ่งด้วย ศาสนาพุทธและสัญลักษณ์ต่าง ๆ อันรวมถึง
พิธีกรรมทางศาสนา เช่น วัดและคณะสงฆ์จึงมีความ
สำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสาระสำคัญที่
แสดงถึงความเป็นชนชาติสยาม^๗

ความสำคัญของศาสนาพุทธในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์
แสดงถึงความเป็นชาวสยามจะเป็นที่เข้าใจได้ง่ายขึ้นเมื่อ
พิจารณาจากความเป็นจริงที่ว่าในสังคมที่มีความหลาก
หลายอย่างมาเลเซียนั้น ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้อง
แสดงถึงความเป็นชนชาติของตนไม่ว่าจะโดยผ่านทาง
ศาสนา, ภาษา, สถานที่อันเป็นแหล่งชาติกำเนิดหรือ
สิ่งอื่น ๆ แม้ว่าโดยรัฐธรรมนูญแล้วจะถือว่าในมาเลเซีย

มีแต่ชนชาติมาเลย์เท่านั้น ชนชาติต่าง ๆ ก็ยังตระหนัก
ถึงและให้ความสำคัญต่อความเป็นชนชาติของตนอยู่
สิ่งนี้จัดเป็นเอกลักษณ์ของประเทศมาเลเซียที่แฝงอยู่ใน
วิถีชีวิตทุก ๆ ด้าน ทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจและการเมือง
ดังนั้นสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องตระหนักถึงก็คือว่าในสังคม
ที่ถืออุดมคติแห่งความหลากหลายทางชนชาตินี้จะ
...เป็นไปไม่ได้เลยที่จะกล่าวถึงความเป็นกลางทางชนชาติ
โดยการอ้างถึงการไร้ความข้องเกี่ยวกับสถานะความเป็น
ชนชาติหนึ่งใด (Nagata 1974 : 33)

พุทธศาสนาเท่าที่ได้สังเกตดูในกลันตันนั้นไม่เพียง
แต่จะเป็นเอกลักษณ์ทางชนชาติของชาวสยามเท่านั้น
แต่เป็นของชาวจีนด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนใน
ชนบทของรัฐนี้จึงดูเหมือนว่าเพียงศาสนาอย่างเดียวจะ
ไม่สามารถใช้เป็นเกณฑ์ในการแบ่งทั้งสองชนชาตินี้ออก
จากกันได้ แต่ในอันที่จริงแล้วสิ่งนี้เองที่เป็นสิ่งที่ใช้แบ่ง
แยกชาวสยามออกจากชาวจีนได้อย่างชัดเจน เพราะถึง
แม้ว่าทั้งสองชนชาติจะนับถือพุทธเถรวาทเหมือนกัน
แต่ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องระดับของความสัมพันธ์
ที่มีต่อพระศาสนา กล่าวคือ ชาวจีนมักจะเป็นผู้อุปถัมภ์
วัดและจะไปวัดในช่วงเทศกาลงานบุญต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ
ในขณะที่ชาวสยามจะมีบทบาทสำคัญในการรับใช้และ
ดูแลพระศาสนา ดังนั้นการดำรงอยู่ของพุทธศาสนาจึง
ขึ้นกับชาวสยามมากกว่า

ในอีกระดับหนึ่งข้อแตกต่างเป็นเรื่องของการปฏิบัติ
ตามวัฒนธรรมประเพณีซึ่งชาวสยามก็มีบทบาทสำคัญ
กว่าอีกเช่นกัน กล่าวคือ ชาวสยามจะบวชและครอง
สมณเพศอยู่นานกว่าชาวจีนและจะเป็นผู้ดูแลจัดสร
การใช้สิ่งของที่คนนำมาถวายวัด ซึ่งส่วนใหญ่คนเหล่านี้
จะเป็นชาวจีนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ชาวจีนมักจะเป็น
ผู้เข้าวัดที่ศรัทธาในขณะที่ชาวสยามจะเป็นพระที่คอย
กำหนดและดำเนินการด้านต่าง ๆ ของวัด ซึ่งรวมไปถึง
การจัดงานต่าง ๆ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของศาสนา
เช่นนี้เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่ใช้แบ่งแยกทั้งสอง
ชนชาตินี้ออกจากกันได้เป็นอย่างดี และจะสังเกตเห็นได้

ว่า ชาวสยามจะมีบทบาทสำคัญในการจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทางสังคมให้แก่ศาสนาพุทธอันจะเป็นจุดที่ใช้ชี้ความแตกต่างได้ดีที่สุด

ชาวสยามที่นับถือศาสนาพุทธในกลันตัน

ศาสนาพุทธในกลันตันมีลักษณะอยู่สองประการที่จะใช้บรรยายได้ดีที่สุด ลักษณะประการแรก คือ วัดทุกวัดจะตั้งอยู่ในชนบท และประการต่อมาคือวัดของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทจะมีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบสยามรวมไปถึงรูปแบบของพิธีกรรมทางศาสนาที่มีการเน้นการทำบุญเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะว่า วัดเหล่านี้จะอยู่ในหมู่บ้านที่เป็นเขตที่อยู่อาศัยของชาวสยามหรือมีประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวสยาม ชาวสยามจะเป็นพระส่วนใหญ่จะครองสมณเพศเป็นระยะเวลาานาน ดังนั้นจึงมักจะเป็นเจ้าอาวาสและเจ้าคณะสงฆ์ด้วย แม้แต่ในหมู่บ้านที่ประชากรทั้งหมดเป็นชาวจีน รูปแบบพิธีกรรมของวัดก็ยังเป็นแบบสยาม รวมถึงพระในวัดซึ่งก็มาจากหมู่บ้านอื่น

เนื่องจากว่ากลันตันเป็นรัฐมุสลิม การประกอบกิจกรรมทางศาสนาในท้องถิ่นและการจัดการดำเนินการของพุทธศาสนาจึงดำเนินไปในบริบทที่มีลักษณะเฉพาะผ่านการดัดแปลงให้เกิดความเหมาะสม จึงต่างไปจากที่มีอยู่ในประเทศไทยในหลาย ๆ ทาง ประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการทำหน้าที่ทางสังคมของศาสนาอย่างชัดเจน

ประการแรก วัดเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญต่อชาวสยาม ดังนั้นในภาวะการณ์ที่เป็นรองเช่นนี้ คนเหล่านี้จึงพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะคงความสง่างามและรูปแบบของตัววัดให้อยู่ในระดับที่ดีในระดับหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ระดับเดียวกันกับของวัดในไทยก็ตาม หน้าที่หลัก ๆ ในทางศาสนาและทางสังคมของวัดไม่เคยลดลงแต่อย่างใด ยกเว้นหน้าที่ทางขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ บางประการที่สูญหายไปบ้าง นอกจากนี้วัดยังมีบทบาทความสำคัญใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งสิ่งที่เพิ่มมานี้จะไม่

มีความสำคัญใด ๆ ถ้าเกิดว่าเป็นวัดที่อยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการที่วัดตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและข้อเรียกร้องจากสังคมส่วนใหญ่

ประการที่สอง ถึงแม้ว่ารัฐหรือรัฐบาลกลางจะไม่ให้การสนับสนุนทางการเงินแก่วัดโดยตรง แต่วัดส่วนใหญ่ก็ยังสามารถดำเนินการไปได้อย่างสะดวกด้วยจำนวนเงินอันน้อยนิดในภาวะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เงินเหล่านี้จะได้รับมาจากชาวสยามในท้องถิ่นแต่จำนวนเงินส่วนใหญ่จะมีชาวจีนเป็นผู้บริจาค ในอันที่จริงแล้วจะกล่าวได้ว่า ถ้าไม่มีชาวจีนคอยช่วยบริจาคเงินทำบุญเหล่านี้แล้ว วัดหลาย ๆ แห่งคงจะต้องประสบปัญหาเงินขาดมือเป็นแน่

ประการที่สาม เราอาจจะกล่าวได้ว่าในประเทศไทยการบวชจะช่วยยกระดับสถานะทางสังคมในวงกว้าง แต่ในกลันตันดูจะไม่เป็นเช่นนั้น อย่างไรก็ตามการบวชก็ยังมีอยู่อย่างสม่ำเสมอซึ่งสิ่งนี้แสดงว่าความเป็นพระยังมีความหมายที่สำคัญถึงแม้จะไม่ส่งผลต่อการยกระดับสถานะทางสังคมในระดับเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ชาวสยามจะเอาจริงเอาจังและให้ความสำคัญแก่งานบวชมาก ทั้งนี้งานบวชจะไม่เพียงแต่จะช่วยส่งเสริมพระศาสนาเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม หรือผลประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีกด้วย

ถ้าพิจารณาถึงความจริงที่ว่าศาสนาพุทธในประเทศไทยและกลันตันมีสถานะต่างกัน ก็เห็นได้ว่าการดำเนินงานจัดการทางศาสนาที่ต้องต่างกันไปด้วยกล่าวคือในประเทศไทยนั้นพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติอันเป็นสถานะที่พุทธศาสนาในกลันตันไม่มีซึ่งด้วยสิ่งนี้เองที่เป็นปัจจัยให้เกิดความซับซ้อนในการจัดการดำเนินงานทางศาสนาของชาวสยาม รวมไปถึงปัจจัยของการที่ต้องทำกิจกรรมเหล่านี้ในสังคมที่คนส่วนใหญ่เป็นชาวมลายูซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม

ความซับซ้อนอีกประการหนึ่งแสดงผ่านทางการยอมรับคติความเชื่อทางศาสนาบางประการของชาวจีน

กตัวอย่างเช่น ในวัดสยามหลาย ๆ วัดที่มีชาวจีนเป็น
ยมอุปัฏฐากเป็นจำนวนมากจะมีรูปเคารพของพระแม่
กวนอิมหรือเทพองค์อื่น ๆ ถึงแม้ว่า พระแม่กวนอิมจะ
ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของคติความเชื่อของชาวสยาม แต่
เพราะว่าชาวจีนให้ความสำคัญแก่พระองค์มากตามคติ
ความเชื่อที่มีอิทธิพลมาจากลัทธิมหายาน ในวัดบางแห่ง
จะตั้งรูปเคารพของเทพต่าง ๆ ที่ชาวจีนเคารพไว้ใน
สถานที่ที่สำคัญพอสมควร ถึงแม้ว่าจะไม่จำเป็นที่จะต้อง
อยู่ในที่ ๆ ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ที่สุดก็ตาม เมื่อทางวัดตอบสนอง
ใจความต้องการทางศาสนาของชาวจีนเช่นนี้ก็เป็นที่
รับประกันได้ว่าจะได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจาก
ชาวจีนถึงแม้ว่าจะเป็นการมาวัดเพื่อสักการะเทพต่าง ๆ
ของตนก็ตาม

ในแต่ละชุมชนของชาวสยามจะมีวัดอยู่หนึ่งวัดซึ่ง
ลึกเกินกว่าที่จะบอกได้ว่าเป็นวัดที่สมบูรณ์ เพราะมี
เพียงที่หักเล็ก ๆ ซึ่งเตรียมไว้ให้แก่พระภิกษุที่จะคอยเดิน
กางเขนสลับไปในแต่ละแห่งเพื่อที่จะเทศน์ ประกอบ
กิจทางศาสนาและจัดงานบุญต่าง ๆ ตามตารางที่ ๑ จะ
เห็นได้ว่ามีวัดอยู่ ๒๐ วัดในกลันตัน โดยในแต่ละวัดจะ
มีพระอยู่ ๕ รูปโดยเฉลี่ยตามที่สำรวจไว้ในปี ๑๙๙๓

วัดในกลันตันมีการจัดการดำเนินงานคล้ายกับวัดใน
ประเทศไทยมาก กล่าวคือ พระภิกษุทุกรูปจะอยู่ภายใต้
การปกครองของคณะสงฆ์ซึ่งนำโดยเจ้าคณะรัฐ (ใน
ภาษามลายูเรียกว่า เกตัว เบซาร์ สมิ พุทธะเนเกรี-
กลันตัน) การแต่งตั้งผู้นำคณะสงฆ์ของกลันตันและ
เจ้าคณะเขตต่าง ๆ จะผ่านการรับรองจากสุลต่านแห่ง
กลันตัน ซึ่งเปรียบได้กับการที่พุทธศาสนาในประเทศไทย
อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ดังนั้น
ทางวัดจึงได้อิทธิพลบางอย่างเช่น ได้รับยกเว้นการเสีย
ภาษีที่ดิน^๔ อย่างไรก็ตามรัฐบาลก็มิได้ให้เงินสนับสนุน
โดยตรง แม้แต่เจ้าคณะก็ไม่ได้รับนิยัตินัดเหมือนอย่างที่
พระภิกษุที่ครองตำแหน่งสูง ๆ ในไทยได้รับ

ในหมู่สงฆ์สามารถแบ่งพระภิกษุออกได้เป็น ๒
ประเภท ประเภทแรกได้แก่พระภิกษุที่บวช และครอง

สมณเพศเป็นเวลานาน อีกประเภทคือพระภิกษุที่บวช
เป็นระยะเวลาสั้น ๆ พระกลุ่มแรกจัดว่าเป็นสมาชิกที่แท้จริง
ของคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพราะว่าพระเหล่านี้จะรับผิดชอบ
การจัดการดำเนินการด้านต่าง ๆ ของวัด ซึ่งส่วนใหญ่จะ
ต้องบวชอยู่ก่อนหลายพรรษาก่อนที่จะได้รับแต่งตั้งให้มี
ตำแหน่งสำคัญ ๆ จึงกล่าวได้ว่าพระกลุ่มนี้เป็นกำลังสำคัญ
ในการสืบต่อพระศาสนา พระภิกษุกลุ่มที่สองจะครอง
สมณเพศเป็นเวลาไม่เกินไปกว่าที่ได้ปฏิญาณเอาไว้ก่อน
บวช จึงไม่ค่อยได้ครองตำแหน่งใด ๆ อย่างเช่นเจ้าอาวาส
เป็นต้น กลุ่มหลังนี้มักจะเป็นชาวจีน ในขณะที่กลุ่มแรก
เป็นชาวสยาม ดังนั้นการทำงานของสงฆ์จึงอยู่ในมือ
ของชนชาติสยามเป็นสำคัญ

พระสงฆ์จากกลันตันมักจะไปอาศัยอยู่เป็นการ
ชั่วคราวในเมืองทางฝั่งตะวันตกของแหลมมาเลเซีย เพื่อ
ที่จะปฏิบัติศาสนกิจให้แก่บรรดาชุมชนชาวพุทธ ซึ่ง
ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ยกตัวอย่างเช่น พระสงฆ์จากกลันตัน,
เคดาห์และเปอร์ลิสจะเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจให้แก่
ชาวพุทธถึงในเมืองสิงคโปร์เป็นต้น ชาวพุทธที่แคว้น
มาวัดในกลันตันไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะคนในท้องถิ่น
เท่านั้น แต่ยังมีผู้ที่มาจากสถานที่ที่ห่างไกลด้วย คน
เหล่านี้มักจะเป็นชาวจีนที่มาหาพระบางรูปที่มีความชำนาญ
ทางไสยศาสตร์และสมุนไพร^๕ นอกจากนี้มีชาวสยามชาวจีน
มักจะนิยมนิมนต์พระชาวสยามออกไปประกอบพิธีทาง
ศาสนาต่าง ๆ นอกวัดเช่นงานศพหรืองานมงคลเป็นต้น

วิธีเพื่อการดำรงอยู่ของวัดพุทธ

ในฐานะที่เป็นศาสนาของคนส่วนน้อยวัดพุทธใน
กลันตันได้พัฒนาวิธีการต่าง ๆ ในการทำงานให้มีประ-
สิทธิภาพเพื่อที่จะสืบต่อพระศาสนาให้ดำรงอยู่ในที่แห่งนี้
ในประการแรกการจัดการดำเนินงานใด ๆ ของคณะสงฆ์
จะถือหลักที่จะหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกับคนส่วนใหญ่
ซึ่งเป็นชาวมุสลิม การที่คณะสงฆ์ได้ทำให้เป็นที่ทราบกัน
ทั่วอย่างเป็นทางการว่าได้รับการอุปถัมภ์จากสุลต่านแห่ง
กลันตันก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ศาสนาพุทธสามารถอยู่
ร่วมกันกับความต้องการของสังคมท้องถิ่น ประการที่สอง

ตารางที่ ๑ จำนวนวัดในกลันตันในปีต่างๆ

ชื่อวัด	จำนวนของพระในปี					
	๑๙๗๖	๑๙๗๘	๑๙๘๒	๑๙๘๓	๑๙๙๒	๑๙๙๓*
๑. ตวา	๕	๖	๖(๑)	๕	๐	๐
๒. มัชฌิมาราม	๕	๗	๕	๕	๕	๕(๑)
๓. พิกุลชัย	๕	๑๐	๕	๗	๕	๕
๔. ประชุมธาตุชนาราม	๕	๖(๑)	๕	๖	๕(๑)	๕(๒)
๕. สกุนตาราม	๕	๕	๔	๐	๐	๐
๖. พิกุลทอง	๘	๑๑	๘(๑)	๙	๕	๕
๗. แจ้งพุทราวาส	๘	๗(๓)	๙(๓)	๗	๐	๕
๘. กกลียา	๕	๕	๕	๖	๕	๕
๙. ชนประชุมธาตุ	๕	๖	๖	๕	๕(๑)	๕
๑๐. ใหม่สุวรรณคีรี	๘	๙	๗	๙	๕	๕
๑๑. โพธิวิหาร	๘	๘	๖	๕	๕	๖
๑๒. ใหม่ประชาสามัคคี	๐	๕(๒)	๐	๐	๗	๗
๑๓. ประทุมวิหาร	๖	๖	๖	๕(๑)	๖	๖
๑๔. โฆษการาม	๔	๗	๐	๕	๒	๓
๑๕. อุดตมาราม	๗	๘	๖	๖	๕	๕
๑๖. อริยคีรี	๔	๙	๕(๑)	๕	๕(๑)	๕
๑๗. จำปาแก้ว	๕	๑๑(๒)	๘	๖	๙(๒)	๑๑(๑)
๑๘. พุทธสินมิ่งมงคล	๕	๑๐	๕	๕	๖	๖
๑๙. จินประดิษฐาราม	๕	๖	๕	๕	๒	๓
๒๐. ประชาจันาราม	๖	๖	๕	๖	๕	๖
รวม	๑๐๙	๑๔๒(๘)	๑๐๖(๖)	๑๐๗(๑)	๘๗(๕)	๙๘(๔)
จำนวนพระโดยเฉลี่ย	๕.๕	๗.๑	๕.๓	๕.๔	๔.๔	๔.๙

ที่มา : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแห่งกลันตัน วัดประชาจันาราม ทากาฟ บารู ในวงเล็บหมายถึง สามเณร

* ตัวเลขของปี 1993 ได้มาจาก LOO (1994 : 64)

รสนับสุนนอย่างต่อเนื่องจากชุมชนชาวจีนในท้องถิ่น เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของศาสนามากถึงแม้ว่า วิชาการทางด้านศาสนาในระดับสังคมจะอยู่ในความ ผิดชอบของชาวสยามก็ตาม ประการที่สาม คณะสงฆ์ กลันตันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ในประเทศ ยามาก จึงได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำอย่าง ทั่วเสมอในเรื่องของความรู้และขั้นตอนการประกอบ วัตรกรรมทางศาสนา คณะสงฆ์ในไทยจึงเป็นกรอบทาง ามรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาให้แก่พระภิกษุในกลันตัน

เรอุปถัมภ์จากผู้ปกครองชาวมุสลิม

คณะสงฆ์มีสุลต่านแห่งรัฐเป็นผู้ดูแลปกป้องพระ ศาสนาสิ่งนี้สืบเนื่องมาจากการที่ในอดีตกลันตันเป็น ึ่งหนึ่งของประเทศไทยจึงได้รับมอบหมายให้คอยปก องผลประโยชน์ให้แก่ชาวสยามซึ่งนับถือศาสนาพุทธ ึ่งที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้น ผู้ปกครองชาวมุสลิมจะเป็น ับรองการแต่งตั้งเจ้าคณะรัฐและเจ้าคณะเขตอีกสี่ ักแห่ง สิ่งนี้แสดงถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ับคณะสงฆ์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับที่มีอยู่ในประเทศ ทย ยกเว้นเสียแต่ว่าในกลันตันมีสุลต่านเป็นผู้ดูแล ุปถัมภ์แทนที่จะเป็นพระมหากษัตริย์อย่างในประเทศไทย วมความสัมพันธ์เช่นนี้แสดงถึงการปรับตัวของคณะสงฆ์ ื่อให้ได้มาซึ่งความมั่นคงชอบธรรมทางการเมืองดังที่ ณะสงฆ์ไทยได้รับ ดังนั้นในบริบทที่ชาดกษัตริย์ที่ทรง ับถือพุทธศาสนาเช่นนี้ ผู้ปกครองชาวมุสลิมจึงถูก สถาปนาให้เป็นพุทธศาสนูปถัมภก

ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองชาวมุสลิม และคณะสงฆ์ในลักษณะนี้จะดูแปลกแต่ก็ไม่ขัดแย้ง ับความคิดความเชื่อของชาวพุทธ (Tambiah 1970 : 4) แทมเบียได้พูดถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและ ณะสงฆ์เช่นเดียวกันนี้ไว้ว่าคณะสงฆ์กำหนดบทบาท ของผู้ปกครองที่เข้ามามีความสัมพันธ์ด้วยไว้อย่าง ัดเจนว่าให้มีฐานะเป็นผู้ปกป้องพระศาสนาเท่านั้นโดย ีไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ กับการดำเนินงานของศาสนา

ดังนั้นผู้ปกครองจึงเป็นส่วนหนึ่งในการปกครองของคณะ สงฆ์แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีได้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา ในอันที่จริงแล้วศาสนาพุทธในกลันตันคู่จะมีความเป็น อิสระมากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับในไทย ทั้งนี้เพราะว่า ผู้ปกครองซึ่งเป็นชาวมุสลิม จะไม่เคยเข้ามาก้าวก่าย กิจการของสงฆ์ อีกทั้งยังไม่เคยออกตระเวนเข้าเยี่ยมชม วดต่างๆ และถามซักไซ้ถึงเรื่องธุรกิจของวัด การมีสุลต่าน เป็นผู้อุปถัมภ์เช่นนี้จึงนับว่าเป็นประโยชน์ต่อสงฆ์ใน กลันตัน

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้ศาสนาพุทธ ีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะดำรงอยู่ได้ท่ามกลางสังคม ของชาวมุสลิม ทั้งนี้เพราะว่าการมีผู้ปกครองชาวมุสลิม เป็นผู้ดูแลปกป้องพระศาสนานั้นรับประกันความมั่นคง ชอบธรรมในการดำรงอยู่ของศาสนาพุทธและทำให้ชาว มุสลิมต้องยอมรับการมีอยู่ของชาวสยามและวัดพุทธใน ละแวกใกล้เคียง

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสงฆ์จะได้รับการอุปถัมภ์ เช่นนี้แล้วก็มีใช้ว่าจะสามารถเผยแพร่ศาสนาได้ โดยไม่ ำกััดชนชาติแต่จะต้องกระทำภายในขอบเขตของชนชาติ ื่นๆ ที่ไม่ใช่ชาวมลายูเท่านั้น ดังนั้น จึงจะเห็นได้ว่า กลุ่มเป้าหมายในการพยายามชักจูงให้หันมานับถือ ศาสนาพุทธของพระภิกษุจะได้แก่ชาวจีน สิ่งนี้แสดงให้เห็น ถึงความตระหนักในขอบเขตทางเชื้อชาติและข้อ ำกััดทางสังคมของพระผู้ทำหน้าที่เผยแพร่พระศาสนา เป็นอย่างดี และจะช่วยหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกัน ระหว่างชาวมลายูและชาวพุทธ

อุปสรรคที่สำคัญในการเผยแพร่พุทธศาสนาในหมู่ ชนชาติมลายู ได้แก่ สภาการศาสนาอิสลาม (Muslim Religious Council หรือ Majlis Agama Islam) ซึ่งมี หน้าที่ในการดูแลการบริหารงานของศาสนาอิสลามและ ผลประโยชน์ของชาวมุสลิม การฝ่าฝืนที่จะชักจูงชนชาติ นี้ให้หันมานับถือศาสนาพุทธจะทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ ในทางลบจากโครงสร้างทางอำนาจของรัฐมุสลิม ซึ่งจะ ่งผลเสียต่อตัวพุทธศาสนาเอง ดังนั้น คณะสงฆ์จึงยึด

ถือหลักการที่ว่าจะไม่เผยแพร่ศาสนาในหมู่ชาวมาเลย์อย่างเคร่งครัด

แม้กระนั้น วัดก็มีได้ตัดขาดตนเองออกจากการเกี่ยวข้องกับชาวมาเลย์อย่างสิ้นเชิงในช่วงเทศกาลงานวัดเราจะพบเห็นชาวมาเลย์จำนวนมากเดินปะปนกับชาวจีนและชาวสยาม สาเหตุใหญ่ที่คนกลุ่มนี้มาวัดในช่วงเวลาดังกล่าวก็เพื่อมาชมการแสดงต่างๆ เช่น หนังตะลุง, ดนตรี, มโนราห์และหมากแหยก ชาวมาเลย์ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงจึงนับเป็นผู้ชมอีกกลุ่มหนึ่งนอกเหนือไปจากชาวสยามและชาวจีนที่มาจากที่ห่างไกล

ในช่วงนอกเทศกาลเราก็ยังสามารถพบเห็นชาวมาเลย์มาเข้าวัดได้ ซึ่งคนเหล่านี้จะมาหาพระที่มีความชำนาญทางด้านไสยศาสตร์และสมุนไพรรักษาโรคหรือคุณไสย ตามปกติชาวมาเลย์เหล่านี้จะมาขอพบพระก็ต่อเมื่อผู้เชี่ยวชาญในด้านดังกล่าวไม่สามารถจะเยียวยาช่วยเหลือรักษาได้ ในอันที่จริงแล้วการวินิจฉัยจัดแบ่งโรคภัยไข้เจ็บตามแบบดั้งเดิมของชาวมาเลย์นั้นมีแหล่งกำเนิดมาจากวิธีของชาวสยามและพราหมณ์ พวกเขาจึงเชื่อกันว่าถ้าให้ผู้เชี่ยวชาญชาวสยามช่วยรักษาจะได้ผลดีที่สุด ดังนั้นเมื่อใดที่สงสัยว่าจะถูกคุณไสยก็จะมาขอความช่วยเหลือจากพระทันที จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้เชี่ยวชาญทางด้านนี้ของชาวสยามก็มีส่วนทำประโยชน์ให้แก่ชาวมาเลย์ที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงบ้าง^{๑๑}

วัดและการสนับสนุนทางวัตถุปัจจัยจากชาวจีน

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่าถึงแม้ว่าการจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ของศาสนาพุทธจะตกอยู่ในความรับผิดชอบของชาวสยามกลุ่มเดียวแต่ประตู่วัดก็เปิดต้อนรับชนชาติอื่นๆ เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นชาวจีนก็จะได้รับการเชื้อเชิญเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะว่าการมาเข้าร่วมพิธีกรรมของวัดของชาวจีนจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ทางวัตถุและทางสังคมอื่นๆ และด้วยสิ่งเดียวกันนี้เองที่ทำให้ทางวัดถือนโยบายเปิดกว้างให้คนทั่วไปเข้ามาร่วมพิธีกรรมของวัดยกเว้นชาวมาเลย์

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดพุทธของชาวสยามและชาวจีนในฐานะของผู้ช่วยอุปถัมภ์เป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงชาวจีนที่เอ่ยถึงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีน 'ในชนบท' ซึ่งอพยพเข้ามาในช่วงต้นๆ และตั้งถิ่นฐานในบริเวณชนบทแทนที่จะเป็นในตัวเมือง ชาวมาเลย์จะรู้จักกันดีในนามของชินาคัมโปง (ชาวจีนหมู่บ้าน) ชาวจีนกลุ่มนี้จะถือว่าตนมีความเป็นชาวมาเลย์มากกว่าที่ชาวจีนกลุ่มใหญ่อันเป็นจีนกระแสหลักจะทำกันเหมือนกับกลุ่มบาบาในมะละกา ปีนังและสิงคโปร์^{๑๒} ดังนั้นจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวมาเลย์และมีการปรับตัวและความเข้าใจวัฒนธรรมมาเลย์เป็นอย่างดี พฤติกรรมที่แสดงออกของชาวจีนเหล่านี้ตั้งใจจะให้เหมือนชาวมาเลย์ถึงขนาดที่แทบจะอยู่ในบ้านก็ยังพูดภาษามาเลย์ (Raybeck 1980 : 252-254)

ถึงแม้ว่าชาวจีนในชนบทจะรับเอาวัฒนธรรมมาเลย์มาใช้แต่พวกเขาก็มิได้หันไปนับถือศาสนาอิสลาม คนกลุ่มนี้ยังคงเชื่อในเทวดาเจ้าที่และเหล่าเทพที่คอยปกป้องดูแลบ้านนอกเหนือไปจากการสักการะเทพเหล่านี้ แล้วพวกเขายังเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและงานบุญต่างๆ ของวัดพุทธรวมไปถึงการให้ความอุปถัมภ์แก่วัดเหล่านี้ อีกด้วย จุดนี้เองที่ทำให้พุทธศาสนาของชาวสยามกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แบ่งแยกชาวจีนกลุ่มนี้ออกจากชาวจีนสายหลัก อีกทั้งยังเป็นการดึงชาวจีนให้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งสังคมและกิจกรรมทางศาสนาของชาวสยาม

บางทีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดของชาวสยามและชาวจีนกลุ่มนี้อาจจะมาจากการมีการแต่งงานข้ามชนชาติกันในช่วงแรกๆ ที่ชาวจีนอพยพเข้ามาซึ่งในขณะนั้นผู้หญิงชาวจีนมีน้อยจึงทำให้มีการเลือกคู่ครองชาวสยาม ดังนั้นสองชนชาตินี้จึงมีความเกี่ยวข้องกันถึงแม้ว่าในปัจจุบันการแต่งงานในลักษณะนี้จะมีไม่มากเหมือนก่อนแล้ว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติก็ยังเป็นที่ยอมรับร่วมกันอยู่และก็ไม่มีใครที่จะสามารถทำการแบ่งแยกทางเชื้อชาติระหว่างคนสองกลุ่มนี้ออกจากกันได้อย่างแน่ชัด^{๑๓}

ชาวจีนในรุ่นที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในชนบทมักจะบอกว่าตนเป็นชาวสยามมากกว่าที่จะบอกว่าเป็นชาวจีน ซึ่งสิ่งนี้นับว่าไม่แปลก ทั้งนี้เนื่องจากว่าทั้งสองชนชาติมีความเกี่ยวข้องกันและชาวจีนยังมีความคุ้นเคยกับศาสนาพุทธมาก่อนถึงแม้ว่าจะไม่ใช่พุทธเถรวาทก็ตาม จึงทำให้มีความใกล้ชิดกับวัดพุทธซึ่งจัดว่าเป็นสถานที่ที่คอยเน้นย้ำถึงความเป็นญาติพี่น้องกันของสองชนชาติและรักษาความสัมพันธ์เช่นนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปในวิถีชีวิต ทั้งนี้เพราะว่าวัดเป็นจุดศูนย์รวมในการเข้ามามีส่วนร่วมภายใต้ผลประโยชน์ร่วมกันของสองชนชาตินี้

ชาวจีนถือเป็นกำลังสำคัญในการอุปถัมภ์วัดพุทธซึ่งต้องพึ่งการบริจาคจากทั้งชาวจีนและชาวสยาม เนื่องจากว่ารัฐบาลมิได้ให้เงินสนับสนุนโดยตรงในอันที่จริงแล้วนโยบายเพื่อการดำรงอยู่ของวัด ส่วนหนึ่งก็คือการพยายามดึงคนเข้ามาทำบุญที่วัดให้มากที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

ผู้อุปถัมภ์ชาวจีนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในส่วนต่างๆ ในกลันตันรวมถึงเมืองเล็ก ๆ อื่น ๆ จะขอเรียกคนเหล่านี้ว่าเป็น ‘ผู้แสวงบุญวันสุดท้าย’ ทั้งนี้เพราะว่าพวกเขาจะแวะเวียนไปวัดในช่วงเวลาดังกล่าวเสมอ นอกจากนี้ในช่วงสุดท้ายยังมีชาวสยามจากหมู่บ้านที่ไม่มีวัดและชาวสยามที่ย้ายไปอาศัยอยู่ในเมืองเป็นเวลาชั่วคราวแวะมาวัดด้วย วัดใดที่มีนักแสวงบุญเหล่านี้มาเป็นจำนวนมากย่อมหมายถึง การได้รับเงินและสิ่งของบริจาคมากไปด้วย

นอกจากนี้ชาวจีนยังมีส่วนช่วยในด้านอื่นอีก กล่าวคือเมื่อใดที่ทางวัดจำเป็นต้องจัดงานใหญ่ก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินการซึ่งในคณะกรรมการนี้จะมีนักธุรกิจชาวจีนคนสำคัญๆ ร่วมอยู่ด้วย เพราะนักธุรกิจเหล่านี้จะมีความใกล้ชิดกับนักการเมืองและรัฐบาลซึ่งจะมีส่วนช่วยอย่างมากในการอำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่น ยกตัวอย่างเช่น การขออนุญาตจัดงานบันเทิงต่างๆ ในช่วงงานวัดจะได้รับการอนุมัติอย่างรวดเร็ว ถ้ามีนักธุรกิจ

ชาวจีนช่วยวิ่งเต้นกับเจ้าหน้าที่ให้ ในการจัดงานทุกครั้งจึงมักมีนักธุรกิจชาวจีนที่สำคัญหรือผู้นำชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินงานทุกครั้งเพื่อลดปัญหาในการติดต่อกับราชการ

สิ่งที่กล่าวไว้ข้างต้นแสดงถึงการที่ชาวจีนในกลันตันช่วยวิ่งเต้นให้ในนามของชาวสยามเป็นที่รู้กันดีว่าชาวจีนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองจะช่วยวิ่งเต้นในนามของชาวสยาม เพื่อที่จะรักษาความช่วยเหลือของรัฐบาลที่มอบให้แก่วัดพุทธ นักการเมืองชาวจีนจำนวนหนึ่งก็เป็นที่ทราบกันดีว่าจะหาเสียงกับชาวสยามโดยเสนอการช่วยเหลือในด้านต่างๆ เป็นการแลกเปลี่ยน อนึ่ง การช่วยเหลือวิ่งเต้นนี้จะไม่จำกัดอยู่แต่กับเรื่องของวัดเท่านั้นแต่ยังจะรวมไปถึงเรื่องอื่นๆ ด้วยเช่น การติดตั้งไฟฟ้าในหมู่บ้าน เป็นต้น

บางครั้งการช่วยเหลือทางการเงินและสิ่งของจากนักธุรกิจชาวจีนก็มาโดยทางอ้อมยกตัวอย่าง เช่น วัดส่วนใหญ่มักจะซื้อวัสดุก่อสร้างจากร้านที่มีผู้อุปถัมภ์วัดชาวจีนเป็นเจ้าของ จึงมักจะได้รับการลดราคาเป็นพิเศษ นอกจากนี้ทางวัดยังคาดหวังที่จะให้นักธุรกิจชาวจีนคนอื่นที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนช่วยเหลืออีกด้วย เช่น โดยการให้เงินหรือสิ่งของอุดหนุนในช่วงที่มิงงาน^{๑๕} อีกทั้งทางวัดยังมีการจัดงานบางอย่างที่ช่วยให้หนุ่มสาวชาวสยามและพระที่สึกออกไปมิงงานทำกับบริษัทห้างร้านของคนจีนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมก่อสร้าง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการมีความสัมพันธ์กับนักธุรกิจชาวจีนและผู้นำชุมชนไม่เพียงแต่นำประโยชน์มาให้แก่วัดเท่านั้นแต่ยังจะเป็นประโยชน์แก่ชาวสยามอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวัยรุ่นชาวสยามที่ต้องการทำงานในเมือง

ความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ไทย

ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวิถีเพื่อการดำรงอยู่ของคณะสงฆ์ในกลันตันก็คือการสืบต่อความสัมพันธ์กับคณะสงฆ์ในประเทศไทยถึงแม้ว่าคณะสงฆ์

ในรัฐนี้จะไม่ขึ้นกับใครแต่ในทางปฏิบัติจะมีความใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ไทยมากกระทั่งหลายครั้งอาจกล่าวได้ว่า คณะสงฆ์ในกลันตันเป็นสาขาหนึ่งของคณะสงฆ์ไทยสำหรับ คณะสงฆ์ในกลันตันแล้วสงฆ์ไทยถือเป็นเกณฑ์มาตรฐานของการปฏิบัติที่จะต้องดำเนินตามเป็นบรรทัดฐาน ในการวัดความบริสุทธิ์และความถูกต้องเที่ยงตรงในการปฏิบัติศาสนกิจและจริยวัตรต่างๆ โดยรวมแล้ว ชาวสยามและสถาบันสงฆ์ในกลันตันจะถือประเทศไทยเป็นแหล่งความรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้เป็นแม่แบบเพื่อสืบพระศาสนาให้อยู่ต่อไป จึงไม่น่าแปลกใจที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ทางศาสนา และวัฒนธรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทยไปปรากฏอยู่ในหมู่บ้านต่างๆ ของชาวสยามในส่วนต่างๆ ของกลันตัน ซึ่งจะรับมาผ่านทางพระและชาวบ้านที่เดินทางเข้าออก ระหว่างไทยกับมาเลเซีย

นอกจากนี้พระสงฆ์รูปใดที่ต้องการจะเพิ่มพูนความรู้ และการฝึกฝนทางศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความประสงค์ที่จะครองสมณเพศเป็นเวลานานก็สามารถที่จะเข้าไปแสวงหาสิ่งเหล่านี้ได้ในไทย โดยปกติหลังจากบวชแล้วพระเหล่านี้จะไปเรียนและสอบปริยัติซึ่งจัดขึ้นโดย คณะสงฆ์ไทย เมื่อสอบผ่านและมีประสบการณ์ในการ ฝึกสมาธิพอสมควรก็จะกลับมายังกลันตันเพื่อที่จะรับ ตำแหน่งเจ้าอาวาสของวัดในท้องถิ่นต่อไป ซึ่งเจ้าอาวาส ของวัดต่างๆ ในปัจจุบันเป็นจำนวนมากก็ได้ผ่านกระบวนการนี้มาแล้วก่อนที่จะได้รับตำแหน่ง

ในฐานะที่กลันตันเป็น 'มณฑลทางศาสนา' มณฑลหนึ่งของประเทศไทย คณะสงฆ์ไทยจึงได้ส่งพระสงฆ์ จำนวนหนึ่งมาเพื่อทำการสอบให้ที่วัดในกลันตันอย่างน้อยสองแห่งในแต่ละปีเพื่อเปิดโอกาสให้แก่พระหรือ ชาวบ้านที่มีความประสงค์ที่จะสอบปริยัติแต่ไม่สามารถที่จะเดินทางไปยังประเทศไทยได้ ด้วยเหตุนี้มาตรฐาน ทางการเรียนการสอนทางศาสนาจึงอยู่ภายใต้การดูแล จากคณะสงฆ์ไทย

ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกันนี้ทำให้มีการผลัดกัน เข้ามามีส่วนร่วมในงานพิธีต่างๆ ของพระและชาวบ้าน

จากสองที่นี้ ดังจะเห็นได้จากการที่มีพระเถระผู้ใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากจังหวัดภาคใต้ของไทยมาเยือน งานสำคัญๆ ที่วัดในกลันตันอย่างเป็นทางการ ซึ่ง บางครั้งก็มาในนามของผู้อุปถัมภ์การมาเยือนนี้ช่วย เสริมบรรยากาศในวันงานรวมไปถึงความน่าเชื่อถือ ทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมของงานด้วย

การมาเยือนของพระผู้ใหญ่เหล่านี้บางครั้งจะมีร วาสที่มีความรู้ความชำนาญในการประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาติดสอยห้อยตามมาด้วย คนเหล่านี้จะแสดงถึงวิธี การต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีความละเอียด ประณีตกว่าให้แก่ชาวบ้านในที่นั้นชม เช่น วิธีการ ไหว้พระหรือวิธีสวดมนต์โดยหวังว่าชาวสยามในท้องถิ่น จะนำไปปฏิบัติตาม

พระและฆราวาสจากกลันตันก็ไปร่วมงานของวัดใน ไทยเช่นกัน นอกจากนี้ก็ยังเป็นเรื่องปกติที่จะมี การนิมนต์จากทางประเทศไทยให้พระสงฆ์ที่มีตำแหน่ง หรือพระเถระผู้ใหญ่ในกลันตันไปรับสมณศักดิ์และพัดยศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการยอมรับว่าคณะสงฆ์กลันตันเป็น ส่วนหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

ความสัมพันธ์นี้ยังนำมาซึ่งผลประโยชน์ในด้านต่างๆ แก่พระภิกษุในกลันตันยกตัวอย่างเช่น การรับพระที่ อาพาธเข้ารับรักษาพยาบาลในประเทศไทย โดยไม่คิด ค่าใช้จ่าย, การยกเว้นค่าโดยสาร ยานพาหนะสาธารณะ และการบริการตรวจเช็คที่รวดเร็วที่ด่านศุลกากรเป็นต้น

ถึงแม้ว่าจะได้รับประโยชน์มากมายจากการมีความ สัมพันธ์กับคณะสงฆ์ไทย แต่คณะสงฆ์ในกลันตันก็ยัง ประสบกับปัญหาความขาดแคลนของบุคคลที่ต้องการจะ บวชเป็นพระและครองสมณเพศเป็นระยะเวลาสั้นๆ ในหลาย ๆ วัดจึงมีพระไม่ครบองค์สี่ไม่อาจปฏิบัติศาสน- กิจบางอย่างได้ ดังนั้นคณะสงฆ์จึงต้องแก้ปัญหาโดยใช้ พระเท่าที่มีอยู่ในจำนวนจำกัด วัดบางวัดจำเป็นต้องปิด ตัวลงเพราะมีพระไม่พอเพียงต่อการปฏิบัติกิจทาง ศาสนาแต่ก็จะเปิดทันทีที่มีพระในจำนวนที่พอเพียง อีก วิธีหนึ่งในการแก้ปัญหา ก็คือการกระจายจำนวนพระให้

ไปยังวัดต่าง ๆ ซึ่งมักจะทำกันในช่วงก่อนเข้าพรรษา ฉะนั้น พระจากวัดที่มีพระเป็นจำนวนมากกว่า ๔ รูป ก็จะย้ายไปเพิ่มจำนวนพระให้แก่วัดที่พระมีจำนวนน้อยกว่านั้น ทั้งนี้มักจะจะเป็นไปตามคำขอของชาวบ้าน

ในอันที่จริงถึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกระจายจำนวนพระการย้ายไปอยู่วัดอื่นเพื่อเพิ่มจำนวนให้ครบองค์ ๔ ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นประจำอยู่แล้วในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีการจัดงานที่ต้องการจำนวนพระที่จะมาคอยดูแลเป็นจำนวนมาก จริงๆ แล้วการจัดงานของวัดในหมู่บ้านหนึ่งๆ ก็จัดเป็นหน้าที่ที่หมู่บ้านอื่นๆ จะต้องช่วยเหลือด้วยไม่ว่าจะเป็นพระหรือฆราวาส ก็ต้องให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์หรือวัตถุ บุคคลเหล่านี้จะมาร่วมในที่ๆ จะจัดงาน บางทีก็หนึ่งหรือสองวันก่อนวันงานเพื่อช่วยเตรียมงาน ถ้าหมู่บ้านใดไม่อาจส่งคนมาช่วยอย่างเต็มที่ก็ได้ ก็จะส่งตัวแทนมาหนึ่งหรือสองคนเพื่อมอบเงินหรือของขวัญ สิ่งเหล่านี้แสดงถึงความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว และความตระหนักในความเป็นชนชาติร่วมกันของชาวสยามผ่านทางการจัดงานของวัดที่ดังทุกคนมาร่วมกันซึ่งสิ่งนี้มีได้เป็นประโยชน์ต่องานทางศาสนาเท่านั้นแต่เพื่อการดำรงอยู่ต่อไปด้วย

ข้อสังเกตปิดท้าย

วิธีเพื่อการดำรงอยู่ในทางการเมืองของวัดพุทธในกลันตันจะอาศัยการรับรองให้สุลต่านแห่งกลันตันอันเป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวมาเลย์ให้เป็นผู้ปกป้องดูแลศาสนาพุทธดังนั้นจึงสามารถแน่ใจได้ถึง ความมั่นคงชอบธรรมในการดำรงอยู่ของพระศาสนาท่ามกลางสังคมส่วนใหญ่ที่เป็นชาวมุสลิม ในขณะเดียวกันพระภิกษุก็ถือนโยบายในอันที่จะหลีกเลี่ยงการกระทบกระทั่งกันโดยไม่เผยแผ่ศาสนาของตนในหมู่ชาวมุสลิม แต่ก็ยังเปิดรับให้ชาวมาเลย์เข้ามาพึ่งพาอาศัยพระหรือชาวสยามที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านไสยศาสตร์หรือ

สมุนไพรในวัด จะเห็นได้ว่าถึงแม้จะมีความตระหนักกันดีในเรื่องขอบเขตทางชนชาติ ก็ยังมีข้อยกเว้นให้แก่ชาวมาเลย์ในบางเวลาและโอกาส การเปิดประตูวัดต้อนรับและการยอมรับเอาวัฒนธรรมมาเลย์บางส่วนมาใช้ในการแสดงให้ชาวมาเลย์เห็นว่าทั้งสองสามารถอยู่ร่วมกันได้

ในแง่ของทางเศรษฐกิจนั้น ชาวสยามจะอาศัยความใจกว้างของชาวจีนเป็นสำคัญทั้งในด้านการเงิน สิ่งของหรือประโยชน์ด้านอื่นๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจ สิ่งที่จะเห็นได้ชัดในส่วนหลังนี้ได้แก่ การที่ชาวจีนวิ่งเต้นช่วยเหลือให้ในนามของชาวสยาม และเพื่อเป็นการตอบแทนทางวัดจึงตอบสนองความต้องการทางศาสนาของชาวจีน ซึ่งรวมไปถึงการบวชให้ถึงแม้ว่าชาวจีนจะไม่ได้ตั้งใจที่จะบวชเป็นพระอย่างจริงๆ จังๆ ก็ตามที นอกจากนี้วัดบางแห่งยังสร้างรูปเคารพเป็นเทพต่างๆ ตามคติความเชื่อของชาวจีน เพื่อรักษาผู้อุปถัมภ์เหล่านี้เอาไว้

นอกจากนี้ปัจจัยแห่งการอยู่รอดอีกประการหนึ่งยังขึ้นอยู่กับการรักษาความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับคณะสงฆ์ไทยเพื่อที่จะให้คณะสงฆ์ในกลันตันดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเหมือนกับว่าเป็นสาขาหนึ่งของคณะสงฆ์ไทยซึ่งคอยให้ความพึงพิงทางด้านที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา รวมไปถึงการดูแลจัดการทางสังคมของศาสนา ในสายตาของคณะสงฆ์ในกลันตันแล้ว ถือว่าคณะสงฆ์ไทยมีอิทธิพลสูงสุดต่อความพยายามที่จะสืบทอดพระศาสนาในสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่มีศาสนาอิสลามเป็นใหญ่ดูเหมือนว่าในอันที่จะดำรงอยู่ต่อไปได้นั้น คณะสงฆ์ในกลันตันต้องรักษาการดำรงอยู่ในสองสถานะไว้ให้ได้ สถานะแรกเป็นความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับทางไทยซึ่งแสดงผ่านทาง การได้รับพัตยศจากสงฆ์ไทย อีกสถานะหนึ่งเห็นได้จากการรับรองการแต่งตั้งพระสงฆ์ในตำแหน่งต่างๆ ของสุลต่านแห่งกลันตัน ซึ่งหมายถึงการเป็นศาสนูปถัมภ์ของผู้ปกครองชาวมุสลิม

หมายเหตุและการอ้างอิง

๑. พรรคนี้มีชื่อว่า พีเอเอส (ย่อมาจาก PAN MALAYSIAN ISLAMIC PARTY) จัดเป็นพรรคที่ยึดมั่นในแนวทางปฏิรูปศาสนาอิสลามอย่างแน่วแน่และมีโอกาสปกครองรัฐกลันตันเป็นระยะสลับกันกับพรรคเนชั่นแนลฟรอนท์ ซึ่งกำลังเป็นพรรคเสี่ยงข้างมากในรัฐบาลอยู่ในขณะนี้ ตั้งแต่การเลือกตั้งครั้งที่แล้วพรรคพีเอเอสก็กำลังปกครองกลันตันอยู่ รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทของพรรคการเมืองพรรคนี้ในกลันตันหาได้จาก Kessler (1972,1978) และ Funston (1976,1980)

๒. ในข้อเขียนฉบับนี้จะขอให้คำว่า ชาวสยามแทนกลุ่มคนที่เป็นพลเมืองของมาเลเซียซึ่งเรียกตนเองว่าเป็นชาวไทย คนกลุ่มนี้มีอยู่ในกลันตันและรัฐทางตอนเหนือของแหลมมาเลเซีย ในภาษามลายูคนกลุ่มนี้มีชื่อเรียกว่า โอริง สยาม (Orang Siam) ในขณะเดียวกันจะขอใช้คำว่าชาวไทยเรียกกลุ่มคนที่อยู่ในประเทศไทยเพื่อป้องกันความสับสน

๓. นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของชาวสยามที่มีต่อกิจการของรัฐมาเลย์ นักวิชาการเหล่านี้ได้แก่ Skinner (1965), Wyatt (1974), Mohamed b. Nik Mohd. Salleh (1974), Marriott (1916), Rentse (1934) และ Rahmat Saripan (1979) และนักวิชาการที่กล่าวถึงบทบาทของชาวสยามต่อกิจการของรัฐเคดาห์และเปอร์ลิสได้แก่ Bonney (1971), Sharom Ahmat (1971), Banks (1980) และ Vella (1957)

๔. รายละเอียดที่มากกว่านี้มีอยู่ใน Kershaw (1984), Mokhzani (1973) ได้พูดถึงกรณีเดียวกันนี้ของชาวสยามในเคดาห์และเปอร์ลิสซึ่งพวกเขาก็ได้กรรมสิทธิ์ที่ดินในเขตสงวน สำหรับชาวมาเลย์เหมือนกับในกลันตัน นอกจากนี้ชาวสยามยังสามารถเข้าร่วมในแผนพัฒนาการลงทุนที่สนับสนุนโดยรัฐบาลและเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ Amanah Saham Bumiputra และ Amanah Suham Nasional ซึ่งสงวนไว้ให้แก่ชาวมาเลเซียที่เป็นคนดั้งเดิมของท้องถิ่น (Bumiputera) และในเดือนเมษายนของปีนี้ชาวสยามกลุ่มหนึ่งในเปอร์ลิสสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรค UMNO และได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ (New Straits Times, ๑๔ เมษายน, ๑๙๙๔ : ๑๐) เป็นพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลสูงอยู่ในรัฐบาลผสมของมาเลเซีย ในตอนเริ่มแรกพรรคนี้จะรับแต่สมาชิกที่เป็นชาวมาเลย์เท่านั้น ดังนั้นการรับชาวสยามเข้าเป็นสมาชิกในครั้งนี้พิสูจน์ให้เห็นถึงการยอมรับให้ชาวสยามมีฐานะที่เกือบจะเท่ากับชาวมาเลย์ในท้องถิ่น สำหรับรายละเอียดเพิ่มเติมในเรื่องที่เกี่ยวกับพรรค UMNO และที่มาได้จาก Funston (1980) เป็นต้น

๕. ในการสำรวจสำมะโนประชากรปี ๑๙๘๐ ประชากรของกลันตันประกอบด้วยชาวมาเลย์ ๗๙๘,๗๖๑ คน (๙๓.๑%), ชาวจีน ๔๔,๙๖๗ คน (๕.๒%), ชาวสยาม ๗,๕๕๗ คน (๐.๙%), ชาวอินเดีย ๖,๑๒๒ คน (๐.๗%) และอื่นๆ อีก ๗๘๔ คน (๐.๑%) จากจำนวนทั้งหมดของชาวสยามมีอยู่ ๖,๘๒๐ คน (๙๐.๒%) ที่อาศัยอยู่ในชนบท

๖. สาเหตุที่กล่าวถึงแต่กนิยาเดรวาทก็เพราะว่าในกลันตันไม่มีวัดพุทธในนิยามหายานที่สมบูรณ์ เพราะไม่ปรากฏว่าในวัดเหล่านี้จะมีพระที่ประจำอยู่ตลอดเวลา แต่วัดในกนิยานี้จะพบได้ในส่วนอื่นๆ ของมาเลเซียและสิงคโปร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นวัดจีนโดยทั่วไปแล้วชาวจีนจะนับถือหนึ่งในสองกนิยานี้ แต่ชาวสยามในกลันตันจะนับถือพุทธศาสนากนิยาเดรวาทเท่านั้น

๗. นิยามของความเป็นชนชาติสยามนั้นยังจะเห็นได้จากคำอธิบายของ Clifford Geertz ที่ว่า 'ความผูกพันมาก่อน' (๑๙๗๓ : ๒๕๙) ในแง่นี้ความเป็นชนชาติสยามจะรวมถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมหลายประการที่ถือว่าเป็นของชาวสยาม เช่น ศาสนาพุทธ, วัด, ภาษาไทย, ค่านิยมทางวัฒนธรรม และการร่วมมือกันบนพื้นฐานของ 'ความผูกพันมาก่อน'

๘. ยกตัวอย่างเช่น การกำหนดเวลาจัดกิจกรรมของวัดให้ตรงกับวันหยุดของชาวมุสลิม กล่าวคือ ในขณะที่ทางวัดจะต้องจัดงานบางงานให้ตรงกับวันพิชัย เช่น งานวันมาฆบูชาและวิสาขบูชา แต่งานอื่นๆ จะจัดให้ตรงตามวันหยุดที่ประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา ในกลันตันวันหยุดของชาวมุสลิมซึ่งถือเป็นวันหยุดสุดสัปดาห์จะตรงกับวันศุกร์ งานใหญ่ๆ ของวัดก็จะมาจัดกันในวันนั้นแทนที่จะเป็นวันอาทิตย์แบบในประเทศไทย งานดังกล่าวมักจะเป็นงานทอดกฐิน, งานบวช, งานทำบุญ และงานฉลองต่างๆ สาเหตุที่เลือกจัดในวันหยุดก็เพื่อที่จะได้มีคนมาร่วมงานมาก ๆ

๙. ที่ดินวัดถูกจัดให้เป็น Tanah Wakaf ซึ่งชาวมุสลิมหมายถึงที่ดินที่ใช้สำหรับกิจกรรมทางศาสนา เช่น ที่ฝังศพ, มัสยิดและโรงสวด ที่ดินเหล่านี้เข้าช่วยการงดเว้นภาษี

๑๐. สิ่งที่คนเหล่านี้มาขอความช่วยเหลือจากพระและชาวสยามผู้เชี่ยวชาญจะมีตั้งแต่การรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรไปจนกระทั่งเรื่องไสยศาสตร์ ตัวอย่างต่อไปนี้จะช่วยให้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เรื่องแรกมีผู้หญิงชาวจีนมาขอร้องให้เจ้าอาวาสของวัดที่ผู้เขียนได้เข้าไปทำวิจัยอยู่ให้ช่วยไขมนตร์คาถาเพื่อที่เธอจะได้ชนะคดีความที่กำลังดำเนินอยู่ในศาลที่สิงคโปร์ อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องของผู้หญิงอีกคนที่เขียนจดหมายมาหาเจ้าอาวาสองค์เดียวกันนี้โดยขอร้องให้ท่านใช้คาถาช่วยสามีของเธอซึ่งเป็นข้าราชการและไม่ได้รับเลื่อนขั้นมานานให้ได้เลื่อนตำแหน่งเสียที เป็นที่น่าสังเกตว่าเธอได้แนบภาพเจ้านายของสามีมาพร้อมจดหมายด้วย ซึ่งเธอสงสัยว่าเจ้านายคนนี้จะป็นต้นเหตุของปัญหา

๑๑. มีหมอไสยศาสตร์อยู่ในหมู่บ้านของชาวสยามอยู่หลายคนที่เกี่ยวข้องในการทำยาเสน่ห์ จึงมักจะมีลูกค้าชาวมาเลย์ซึ่งโดยมากมักจะเป็นผู้หญิงมาขอคำปรึกษาอยู่บ่อยๆ ในปี ๑๙๔๒ ผู้เขียนพบหญิงชาวมาเลย์คนหนึ่งมาหา 'อาจารย์วัด' เพื่อปรึกษาเรื่องสามีของเธอที่กำลังจะมีภรรยาใหม่แต่เธอไม่ต้องการถูกขอยาจึงขอยาเสน่ห์เพื่อชิงสามีกลับมา นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องปกติที่จะมีชาวมาเลย์มาขอความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ จากชาวสยามกลุ่มนี้ เช่น การขอให้ทำนายหาว่าเครื่องประดับที่หายไปอยู่ที่ใด รวมไปถึงถึงวัวหรือสัตว์เลี้ยงที่ถูกขโมย ชาวมาเลย์และชาวจีนที่นิยมเล่นล๊อตเตอรี่ที่มีเลข ๔ ตัว ก็มาหาเพื่อขอคำทำนายว่าจะออกเลขใด ไคลอมบี้ (Golomb 1978:71) เช่ยถึงกรณีที่สนมของกษัตริย์องค์หนึ่งเสด็จมาจากชายฝั่งด้านตะวันตกของแหลมมาเลเชียเพื่อขอยาเสน่ห์จากหมอเสน่ห์ชาวสยามในอันที่จะทำให้สามีที่ทรงกำลังเดินทางไปทรงกลับมาเป็นเหมือนเดิม

๑๒. ถึงแม้ว่าในทางสถิติแล้วจะจัดให้ชาวจีนในเมืองและในชนบทเป็นชนชาติเดียวกัน แต่โดยพื้นฐานแล้วทั้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ชาวจีนในเมืองส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของกลุ่มที่เพิ่งจะอพยพเข้ามาในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ ถึงต้นศตวรรษที่ ๒๐ จัดเป็นชาวจีนสายหลัก ในขณะที่ชาวจีนในชนบทเป็นลูกหลานของกลุ่มที่อพยพเข้ามาก่อนในราวศตวรรษที่ ๑๕

๑๓. รายละเอียดเกี่ยวกับการเข้ามาตั้งรกรากในกลันตันยุคต้นๆ ของชาวจีนได้จาก Middlebrook (1933), Cartens (1980) และ Cushman และ Milner (1979) สำหรับเรื่องชาวจีนบาบาได้จาก TAN Chee Beng (1979) เป็นต้น คำอธิบายที่เกี่ยวกับเรื่องชาวจีนชนบทหรือชาวจีนกลุ่มแรกๆ ที่อพยพเข้ามาในกลันตันหาได้จาก Winzeler (1974, 1981), Kershaw (1981) และ TAN Chee Beng (1982) การที่ชาวจีนที่อพยพเข้ามาต้องพบกับ การต่อต้านจากชาวมาเลย์ในชนบทอาจจะเป็นเพราะว่าชาวจีนเหล่านี้บังเอิญอพยพเข้ามาในช่วงที่ที่ดินการเกษตรกำลังอุดมสมบูรณ์แต่ถ้าดูจากสถานที่ก่อตั้งจะพบว่าชาวจีนไม่ได้เข้ามาแย่งที่ทำกินไปจากชาวมาเลย์ ทั้งนี้เพราะว่าชาวจีนจะเลือกครอบครองพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์น้อยกว่าและมักจะอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำตรงกันข้ามกับชาวมาเลย์ที่เลือกที่ทำกินที่อยู่ไกลจากแม่น้ำ

๑๔. อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างชาวสยามและชาวจีนก็ได้ให้ผลดีแก่ชาวจีนไปทั้งหมด กล่าวคือ ชาวจีนกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองทางแถบชายฝั่งด้านตะวันตก มักจะถือว่าชาวจีนในชนบทมีความเป็นจีนน้อยกว่าเพราะชาวจีนกลุ่มนี้มีความใกล้ชิดกับชาวสยามและใช้ภาษาจีนฮกเกี้ยน ชาวจีนชนบทจึงมักจะถูกเรียกว่าเป็นสยามฮกเกี้ยน (Hokkian-Siam) ทำให้ผู้ถูกเรียกรู้สึกถูกดูถูกหรือบางทีก็โกรธ อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนชนบทรู้สึกว่ามันแตกต่างไปจากชาวจีน สายหลักก็คือการที่วัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของชาวมาเลย์อย่างมาก

๑๕. ยกตัวอย่างเช่น ในระหว่างงานฉลองหุ้มประตูของวัดที่ผู้เขียนเข้าไปทำวิจัยในปี ๑๙๔๐ มีบริษัทของชาวจีนหลายบริษัทบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อช่วยงาน มีคนที่ทำธุรกิจค้าขายยานพาหนะในโกตบาบูริจาคของรางวัลจับฉลากเป็นรถมอเตอร์ไซค์ใหม่เอี่ยมมา ๓ คัน อีกบริษัทหนึ่งให้เงินสดมาก่อนหนึ่งซึ่งทางวัดตอบแทนโดยการแขวนแผ่นป้ายโฆษณาผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมของบริษัทนี้ไว้ตรงทางเข้าวัดและที่ๆ เห็นได้ชัดอื่นๆ อีกหลายแห่ง

บรรณานุกรม

- Bank, David J. 1980. Politics and ethnicity on the Thai-Malay frontier: the historical role of the Thai-speaking Muslims of Kedah. *Habar Seberang* 7: 98-113.
- Barth, Fredrik (ed.). 1969. *Ethnic groups and boundaries: the social organisation of culture difference*. London: George Allen and Unwin.
- Bonney, R. 1971. *Kedah 1771-1821: the search for security and independence*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Cartens, Sharon A. 1980. Pulau: memories of a gold mining settlement in Ulu Kelantan. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 53(1): 50-67.
- Cushman, J.W. & A.C. Milner. 1979. Eighteenth and nineteenth-century Chinese accounts of the Malay peninsula. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 52(1): 1-56.
- Funston, N. John. 1976. The origin of Parti Islam Se Malaysia. *Journal of Southeast Asian Studies* 7(1): 58-73.
- Funston, N. John. 1980. *Malay politics in Malaysia: a study of the United Malays Nationalist Organisation and Party Islam*. Kuala Lumpur: Heinemann.
- Geertz, Clifford. 1973. The integrative revolution: primordial sentiments and civil politics in the new states. In Clifford Geertz (ed.). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Golomb, Louis. *Brokers of morality: Thai ethnic adaptation in a rural Malaysian setting*. Hawaii: University of Hawaii Press, 1978.
- Ismail, Mohamed Yusoff. 1982. Tradition and change in Aril, a Siamese village in Kelantan. *Mankind* 13(3): 25-254.
- Ismail, Mohamed Yusoff. 1987. Buddhism and ethnicity: the case of the Siamese of Kelantan. *Sojourn* 2:231-254.
- Ismail, Mohamed Yusoff. 1990a. Buddhism among the Siamese of Kelantan: minority religion in a Muslim state. *Jurnal Antropologi dan Sosiologi* 18:55-69.
- Ismail, Mohamed Yusoff. 1990b. Siamese Buddhism in a Malay state: some notes on temple organization in Kelantan, Malaysia. In Sulak Sivaraksa et al (eds.). *Radical conservatism: Buddhism in the contemporary world: articles in honour of Bhikkhu Buddhadasa's 84th birthday anniversary*. Bangkok: Sathirakoses-Nagapradipa Foundation.
- Ismail, Mohamed Yusoff. 1993a. *Buddhism and ethnicity: social organization of a Buddhist temple in Kelantan*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Ismail, Mohamed Yusoff. 1993b. Two faces of Buddhism: Chinese participation in the Siamese temples in Kelantan. In Cheu Hock Tong (ed.). *Chinese beliefs and practices in Southeast Asia: studies on the Chinese religion in Malaysia, Singapore, and Indonesia*. Petaling Jaya: Pelanduk Publications.
- Kershaw, Roger. 1973. The Chinese in Kelantan, west Malaysia, as mediators of political integration to the Kelantan Thais. *Review of Southeast Asian Studies* 3(3 & 4): 1-10.
- Kershaw, Roger. 1981. Towards a theory of Peranakan Chinese identity in an outpost of Thai Buddhism. *Journal of the Siam Society* 69: 74-106.
- Kershaw, Roger. 1984. Native but not Bumiputra: crisis and complexity in the political status of the Kelantan Thais after independence. *Contributions to Southeast Asian Ethnography* 3:46-71.
- Kessler, Clive S. 1972. Islam, society and political behaviour: some comparative implications of the Malay case. *British Journal of Sociology* 23:33-50.
- Kessler, Clive S. 1978. *Islam and politics in a Malay state: Kelantan 1838-1969*. Ithaca: Cornell University Press.

- Loo Boon Kong. 1994. Keterlibatan biara dan bikhu dalam pembangunan komuniti: satu kajian kes di Kampung Semerak, Pasir Puteh, Kelantan. (*Involvement of temples and monks in community development: a case study in Kampung Semerak, Pasir Puteh, Kelantan*). Academic Exercise, Faculty of Development Science, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Malaysia, Government of. 1983. 1980 *Population and housing census of Malaysia: state population report, Kelantan*. Kuala Lumpur: Department of Statistics.
- Marriott, H. 1916. A fragment of the history of Trengganu and Kelantan. *Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society* 72: 3-23.
- Middlebrook, S.M. 1933. Pulau: an early Chinese settlement in Kelantan. *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society* 11: 151-156.
- Mohamed b. Nik Mohd. Salleh. 1974. Kelantan in transition: 1891-1910. In William R. Roff (ed.). *Kelantan: religion, society and politics in a Malay state*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Mokhzani, B.A.R. 1973. Credit in a Malay peasant economy. Ph.D. Dissertation, University of London.
- Nagata, Judith A. 1974. What is a Malay? Situational selection of ethnic identity in a plural society. *American Ethnologist* 1:331-350.
- Rahmat Saripan. 1979. *Perkembangan politik Melayu Kelantan 1776-1842*. (The development of Kelantan Malay politics 1776-1842). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Raybeck, Douglas. 1980. Ethnicity and accommodation: Malay-Chinese relations in Kelantan, Malaysia. *Ethnic Groups* 2:241-268.
- Rentse, Anker. 1934. History of Kelantan I. *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society* 12:44-62.
- Sharom Ahmat. 1971. Kedah-Siam relations, 1821-1905. *Journal of the Siam Society* 59:97-117.
- Skinner, C. 1965. *The civil war in Kelantan in 1839*. Monograph No. 2 Kuala Lumpur: Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society.
- Swearer, Donald K. 1976. The role of layman *extraordinaire* in northern Thai Buddhism. *Journal of the Siam Society* 64:149-168.
- Tambiah, Stanley Jeyaraja. 1970. *Buddhism and spirit cults in northeast Thailand*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tan Chee Beng. 1979. Baba Chinese, non-Baba Chinese and Malays: a note on ethnic interaction in Malacca. *Southeast Asian Journal of Social Science* 7: 20-29.
- Tan Chee Beng. 1982. Peranakan Chinese in northeast Kelantan with special reference to Chinese religion. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 55:26-52.
- Vella, Walter F. 1957. *Siam under Rama III 1824-1851*. Monograph for the Association for Asian Studies. New York: J.J. Augustin.
- Winzeler, Robert L. 1974. Ethnic complexity and ethnic relationship in an east coast Malay town. *Southeast Asian Journal of Social Science* 2:45-61.
- Winzeler, Robert L. 1981. The rural Chinese of the Kelantan plain. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 54:1-23.
- Wyatt, David K. 1974. Nineteenth Century Kelantan: A Thai View. In William R. Roff (ed.) *Kelantan: religion, society and politics in a Malay state*. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1974.